Б Ъ Л Г А Р С К А А К А Д Е М И Я Н А Н А У К И Т Е

ИНСТИТУТ ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА НАСЕЛЕНИЕТО И ЧОВЕКА

гр. София 1113, ул.„Акад. Георги Бончев”, бл.6, ет.5/6, тел./факс 8703217

ОТЧЕТЕН ДОКЛАД ЗА НАУЧНОИЗСЛЕДОВАТЕЛСКАТА, УЧЕБНАТА И ФИНАНСОВА ДЕЙНОСТ НА ИИНЧ ПРЕЗ 2024 ГОДИНА

(Документ обсъден и гласуван на ОС на ИИНЧ/22.01.2024 г.)

Съдържание

1. ПРОБЛЕМАТИКА НА ИИНЧ 3

1.1. Преглед на изпълнението на целите (стратегически и оперативни) на ИИНЧ, оценка и анализ на постигнатите резултати и на перспективите на звеното в съответствие с неговата мисия и приоритети, съобразени с утвърдените научни тематики. 3

1.2. Изпълнение на Националната стратегия за развитие на научните изследвания в Република България 2017-2030. 4

1.3. Полза / ефект за обществото от извършваните дейности 8

1.4. Взаимоотношения с други институции 9

1.5. Общонационални и оперативни дейности, обслужващи държавата 10

1.5.1. Практически дейности, свързани с работата на национални, правителствени и държавни институции, индустрията, енергетиката, околната среда, селското стопанство, национални културни институции и др. (относими към получаваната субсидия). 10

1.5.2. Проекти, свързани с общонационални и оперативни дейности, обслужващи държавата и обществото, финансирани от национални институции (без Фонд „Научни изследвания“), програми, националната индустрия и пр. 13

1.5.3 Проекти, финансирани по Фонд научни изследвания 14

1.5.4 Подадени проекти през годината – чакащи одобрение, отхвърлени 15

2. РЕЗУЛТАТИ ОТ НАУЧНОИЗСЛЕДОВАТЕЛСКАТА ДЕЙНОСТ ПРЕЗ 2024 г. 17

2.1. Най-значимо научно постижение 17

2.2. Най-значимо научно-приложно постижение. 18

3. МЕЖДУНАРОДНО НАУЧНО СЪТРУДНИЧЕСТВО НА ЗВЕНОТО. 19

4. УЧАСТИЕ НА ЗВЕНОТО В ПОДГОТОВКАТА НА СПЕЦИАЛИСТИ 22

5. ИНОВАЦИОННА ДЕЙНОСТ НА ЗВЕНОТО И АНАЛИЗ НА НЕЙНАТА ЕФЕКТИВНОСТ 24

6. СТОПАНСКА ДЕЙНОСТ НА ЗВЕНОТО 24

7. КРАТЪК АНАЛИЗ НА ФИНАНСОВОТО СЪСТОЯНИЕ НА ЗВЕНОТО ЗА 2024 г. 24

8. ИЗДАТЕЛСКАТА И ИНФОРМАЦИОННАТА ДЕЙНОСТ НА ЗВЕНОТО 27

9. ИНФОРМАЦИЯ ЗА НАУЧНИЯ СЪВЕТ НА ЗВЕНОТО 34

10. КОПИЕ ОТ ПРАВИЛНИКА ЗА РАБОТА В ЗВЕНОТО 34

11. СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ В ОТЧЕТА И ПРИЛОЖЕНИЯТА КЪМ НЕГО СЪКРАЩЕНИЯ 35

ИЗВОДИ: 35

1. ПРОБЛЕМАТИКА НА ИИНЧ

1.1. Преглед на изпълнението на целите (стратегически и оперативни) на ИИНЧ, оценка и анализ на постигнатите резултати и на перспективите на звеното в съответствие с неговата мисия и приоритети, съобразени с утвърдените научни тематики.

Мисията на Института за изследване на населението и човека (ИИНЧ) е да провежда демографски и психологични изследвания, целящи да разкрият закономерностите и факторите за развитие и възпроизводство на българското население, а също за психологично развитие и реализация на отделния човек. Изследователската стратегия на Института е насочена към подпомагане на институциите при решаването на проблеми с демографското и личностното развитие в условията на европейска интеграция и налични глобални тенденции.

През 2024 г. дейностите на учените в Института изцяло съвпадат и дори надграждат очертаните приоритетни области в научно-изследователската дейност като все повече работят интердисциплинарно в допирни на основната тематика области. В рамките на демографските, социалните и икономическите процеси и явления, изследванията са насочени към изучаване и анализ на: изследвания върху кохортната раждаемост и брачността в България; родителството, нагласите към момента на родителство и политиките за родителски отпуск; интимните отношения на младите хора; участието на децата в контекста на закрилата на детето; биологичните и психо-социалните детерминанти на самоуправлението на някои заболявания; достъп до превенция в здравеопазването като скрининга за рак на маточната шийка; факторите на социалната сплотеност и интеграцията и по-конкретно нагласите спрямо междуетнически бракове; все още има интерес към психо-социални и здравни аспекти на последиците от Пандемията от COVID-19; икономическо въздействие на контрола върху тютюна; урбанизацията и бракът по българските земи през XIX век; естественото движение на населението по българските земи през XV – XVII век; исторически измерения на демографските процеси при различни етнически и мигрантските общности на териториите на Македония, Албания и България; емиграционният въпрос в българското законодателство в началото на миналия век в исторически план; съвременни измерения на миграцията и гражданството; толерантност и нетолерантност към работна среда с различна степен на неопределеност; образователната подготовка и преходите от образование към заетост на учениците; ролята на образованието за икономическото развитие и пазара на труда в България; образователните възможности и активното гражданство.

Изследванията в областта на психологията обхващат психологичните измерения на политическите ценности, алиенацията и поляризацията, правата, социалните норми, популизмът и конспиративността в контекста на многоаспектна криза и разделение на обществото, както и психология на протеста; ефектите на съдържанието, генерирано от изкуствен интелект; връзката между здравословното хранене и психичното благополучие; различни аспекти на поведения свързани със спорт, прием на кафе и др.; емоционалната ангажираност с околната среда и поведението; религиозна ориентация, конструктивно мислене, преживяване и стрес; различни ефекти на социалните мрежи - близост, нарцистично поведение и самооценка, потребителски предпочитания; емоционалните илюзии и тютюнопушенето; изследване на фазите на съня; различни ефекти и разстройства при зависимостите към алкохол и наркотични вещества; саморегулация и творчество; субективен социален статус, търсена и субективна получена социална подкрепа; ефекти и предотвратяване на девиантното поведение в интернет; съвременни измерения на транспортната психология; механизмите на промяна в хода на детското развитие и неговата операционализация; професионалното развитие и кариерния успех през призмата на транзакционния анализ; очаквания за бъдещето сред учениците; съчетаване на работа с личен живот**.**

1.2. Изпълнение на Националната стратегия за развитие на научните изследвания в Република България 2017-2030.

Работата на учените и на ръководството на ИИНЧ през 2024 г. е съдействала за постигането на три от приоритетите за насочените фундаментални изследвания на Стратегията.

С разнообразните си изследвания в областта на раждаемостта, брачността, миграциите, образованието, пазара на труда и икономиката, гражданското участие, факторите на социалната сплотеност и интеграцията, здравето и здравеопазването, социалните норми и различни аспекти на ценностите в контекста на множествена криза учените допринасят за приоритетът „*Социално развитие, решаване на демографския проблем и намаляване на бедността*“. Тези изследвания заедно с анализите на различни аспекти на здравословното поведение – хранене, сън, тютюнопушене, спорт, поведение при шофиране, наркотична и алкохолна зависимост, на религиозността, ранното детско развитие, ефектите на интеракцията с интернет и изкуствен интелект, трудовата психология, психичното функциониране и

творчеството, ангажираността с околната среда и поведението съдействат за приоритет „*Подобряване на качеството на живот – храни, здраве, биоразнообразие, опазване на околната среда, градска среда и транспорт и др*.“. Историческите изследвания за демографското развитие на населението по българските земи, законодателството в исторически план, както и изследванията в областта на етническите, религиозните и гражданско-политически идентичности подпомагат стратегията по приоритет *„Културно-историческо наследство, национална идентичност и развитие на културата на обществото“*.

Както се вижда тематиката на изследванията в ИИНЧ обхваща широк набор от научни проблеми, като голяма част от тях намират прагматичен отзвук при разработването на възможни решения за управлението на демографските процеси в практиката. Всички изброени изследвани микрообласти съдействат за приоритет „*Национална идентичност и развитие. Социално-икономическо развитие и управление.*“ от приоритетите за приложни научни изследвания на Стратегията. А някои от тях, макар индиректно захранват развитието на приоритет „*Информационни и комуникационни технологии*“ не само с изследването на връзката човек – изкуствен интелект, но също с изследвания, които могат да послужат за захранване множество информационни и комуникационни технологични решения в полза на хората и за подобряване на тяхното качество на живот. С това изследванията на ИИНЧ съдействат за постигане на приоритет *„Здраве и качество на живот“*. *По този начин дейностите на ИИНЧ съдейства за придвижването към* СЦ 6 и 7 от Стратегията, а именно: „*повишаване на количеството и качеството на научните изследвания, свързани с проблеми от регионално и национално значение*“ (СЦ 6); „*поощряване на приложните научни изследвания*“ (СЦ 7).

Като цяло изброените области, в които учените от ИИНЧ са правили изследвания съдействат за промени в посока постигането на целта и следните специфични цели в Стратегията: „*да се издигнат позициите на страната в областта на науката, да се повиши общественото доверие към науката*“ (извадка от целта); „*осигуряване на висока квалификация и ефективно кариерно развитие на учените, основано на високо ниво на научните изследвания*“ (СЦ 1); „*възстановяване на международните позиции на страната по количество и качество на международно видимата научна продукция“* (СЦ 5); „*разширяване на международното научно сътрудничество*“ (СЦ 9).

По СЦ 1 през 2024 г. в ИИНЧ бяха назначени трима перспективни нови колеги. В секции „Социология и социална демография“ бяха назначени ас. Кристиан Стефанов и гл. ас. д-р Димитър Кацарски. В секция „Социална и консултативна психология“ беше назначен ас. Стивън Маринашев. Израстнаха в академична длъжност от асистент в главен асистент д-р Валентина Долмова и д-р Дияна Добрева-Христова от същата секция. Главни асистенти д-р Росица Рачева (секция „Социална и консултативна психология“) и Сезгин Бекир (секция „Трудова и организационна психология“) след успешни конкурси бяха повишени в длъжност доцент. Утвърденият учен доц. д-р Мария Трифонова от секция „Психология на развитието и здравето“ израсна в академична длъжност професор.

Един учен беше понижен – ас. Калина Илиева от секция „Социология и социална демография“ в длъжност демограф в съответствие с изискванията за поддържане и повишаване на качеството на представянето и научните степени. Макар и непопулярна последната мярка се очаква да съдейства за повишаване на качеството на научно представяне и израстване в академични степени. В заключение очакваме, че учените от ИИНЧ ще продължат с кариерното си израстване през 2025 г. като очакваме активизиране на кариерното израстване сред учените от департамент „Демография“.

През годината бяха повишени чувствително на заплатите на учените в съответствие с влизането в сила на ПМС 273/05.08.2024 г. и решение на 9^{тото} ОС на БАН (Протокол 3/ 30.09.2024г.). Все още проблем на Института остава ниското ниво на заплащане по трудови правоотношения на административния персонал. ИИНЧ призовава при изготвяне на следващия бюджет на БАН това да бъде взето под внимание. Необходимо е също да се отделят повече средства по К2 като част от бонусната система на БАН както и да има по-голямо диференциране на заплащането по длъжности на учените, за да бъде стимулиране тяхното кариерно израстване.

Отново се проведе Национална школа за докторанти и млади изследователи в социалните науки, която набира скорост, става популярна и все повече се утвърждава. Тази година в нея участваха 85 докторанти и млади изследователи при 53 участници през 2023г. От участниците шестима са от ИИНЧ като двама от тях бяха наградени с грамота за показани качества в представената разработка – докторанти Радостина Стоянова-Ширяев и Пламен Петков.

През 2024 (март-април) година беше направена основна вътрешна проверка на качеството на докторантското обучение в департамент „Демография“ на ИИНЧ-БАН по

акредитираните докторски програми: „Социология“, „Статистика и демография“ и „История на България (Историческа демография)“. Комисията с председател проф. Никола Стоенчев (в работата участва и Никола Ганев – редовен докторант) изготви доклад по изпълнението на основните стандарти за акредитация на докторските програми, който бе приет с висока оценка на заседание на Научния съвет на Института. Обобщението на събраната информация и анализът на експертните оценки показа усъвършенстването на капацитета на департамент „Демография“ за осигуряване на изискваните стандарти и съответни доказателства, свързани с поддържане и повишаване на качеството на докторските програми. Докладът е публикуван на сайта на ИИНЧ.

През 2024 г. приключи процедурата по програмна акредитация на докторската програма „Статистика и демография“ в ИИНЧ-БАН. Акредитационният съвет на Националната агенция за оценяване и акредитация даде оценка 8.72 и на това основание докторската програма получи акредитация за срок от 4 години.

Бяха актуализирани част от въпросниците за кандидат-докторанти. Приет бе учебен план на докторската програма по „История на България (Историческа демография)“, както и въпросници за конкурсни изпити по специалността. Актуализиран беше Правилникът за придобиване на ОНС „доктор“ и НС „доктор на науките в ИИНЧ-БАН - отразява включването на редовните докторанти в процеса на рецензиране на материалите от Докторантската школа в ИИНЧ-БАН. Повишени бяха стипендиите за докторанти.

През 2024г. бяха зачислени седем нови докторанти – 3 в редовна докторантура, 3 - задочна, и 1 – на самостоятелна подготовка. Един е отчислен с право на защита. Трима докторанти успешно защитиха дисертациите си и придобиха образователна и научна степен „доктор“ – Мария Соколова (научен ръководител доц. д-р Диана Бакалова), Валентина Долмова (научен ръководител проф. дн Антоанета Христова), Анет Маринова-Митова (научен ръководител проф. Катя Стойчева).

По СЦ 5 през 2024 г. има отчетливо повишаване на международно видимата продукция в ИИНЧ в издания реферирани в WoS или Scopus при запазване на щатните бройки в института. Публикациите в международни издания реферирани в престижни бази данни като WoS и Scopus са 2,1 пъти повече спрямо предходната 2023г.

По СЦ 9 през 2024 г. учените имат участие в 28 международни научни мрежи или с 6 повече от предходната година, 4 споразумения за сътрудничество с международни и чуждестранни организации, от които 1 споразумение е сключено през 2024 г.

През 2024 г. учени от ИИНЧ участват в 2 международни проекта. ИИНЧ е водеща организация в един от тях. Беше създадена проектна група, която да подпомага процеса на кандидатстване по международни проекти. Бяха приети на заседание на НС „Правила за кандидатстване, изпълнение и отчитане на проекти по международни финансиращи програми и/или проекти с външни възложители“. Групата работи активно и с нейно съдействие се изгражда мрежа от международни контакти с научни организации, университети, НПО и иновативни компании. Подадени бяха документи по 12 международни проекта (1 по Еразъм +, 7 по Хоризонт – Европа, 1 директно финансиран от ЕК и 2 по Швейцарско-българската програма за научни изследвания - SNSF). В резултат се очаква стартирането на 2 проекта през следващата 2025 г. и се очакват отговори по 5 от проектите. Учените и докторантите имат изнесени 35 доклада на международни форуми и още 34 на национални или чуждестранни форуми.

1.3. Полза / ефект за обществото от извършваните дейности

Проведените през 2024 г. изследвания в ИИНЧ имат пряко отношение към повишаване ефективността и резултатността на социално-икономическите политики на държавните, областните и общинските институции в страната в сферата на демографското развитие, социалното приобщаване, образованието, здравеопазването и насърчаването здравословен живот, пазара на труда и икономическото развитие. Почти всички научни проекти през 2024 г. в ИИНЧ имат освен научна и научно-приложна насоченост и дават продукти – препоръки и разработени решения. Освен социално-икономическите ефекти за обществото сред полезните ефекти може да бъде откроено разширяването на информацията за историческото развитие на населението по българските земи в достатистическия период, което допринася за съхраняване и развиване на идентичността.

Въз основа на научната си работа учените са дали редица експертизи, извършили са консултации и обучения на множество институции, включително наднационални (9 експертизи). Броят на експертизите през 2024 г. са два пъти по-малко в сравнение с 2023г. в резултат на честите смени на изпълнителната власт, което затруднява комуникацията и гладката работа с администрациите на различните министерства и не зависи от експертизата на учените. Освен това учените са имали широка популяризаторска дейност за приносите и резултатите от най-актуалните изследвания сред по-широката публика чрез научно-

популярни публикации (2 бр. на български език и една преводна на английски език) и обществени лекции и медийни изяви (49 бр. от различни учени).

Сред ефектите за обществото може да бъде откроена и преподавателската работа на учените от ИИНЧ, които през 2024 г. са преподавали в 9 учебни заведения или организации по 34 теми (повече по т.4).

1.4. Взаимоотношения с други институции

Учените от ИИНЧ имат дългогодишни отношения с различни научни и ненаучни институции от България и чужбина. През 2024 г. учените от Института са дали 9 експертизи и консултации за органи на управлението в страната и по поръчка и в полза на местни, и чуждестранни и наднационални институции като Местна комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните, р-н Лозенец, ОИСР, Румънска академия на науките, Global Seniors, Denmark, Национална мрежа за децата. Към 2024 г. експертизата на учените намира практическо приложение чрез участието им в 35 експертни органа на външни за БАН национални и наднационални институции. Учени от Института участват в дейността на Националния съвет за сътрудничество по етническите и интеграционните въпроси към Министерски съвет, Националния съвет по въпросите на социалното включване към Министерски съвет, Междуведомствената работна група по разработване и актуализиране на ЦУР към Министерски съвет и НСИ, Експертната група по разработване на Национален план за действие за периода 2024 – 2027 за изпълнение на национална стратегия за приобщаване на ромите (2021 – 2030) към Министерски съвет, Комисията на Министерството на труда и социалната политика за интеграция на уязвими малцинствени общности, Комитета за българите в чужбина към вицепрезидента на Република България, Агенцията по заетостта, Държавно-обществената консултативна комисия по проблемите на безопасността на движение по пътищата, Междуведомствената работна група по демографска политика, доходи и жизнено равнище към министъра на труда и социалната политика, Инициативата за глобалното застаряване и правата на старите хора в рамките на Форума Азия-Европа (ASEM) към Министерство на външните работи, Комисията за осигуряване на качеството към НАОА, Националната комисия по морска история, Българската музейна камара. Учени от Института участват като експерти в наднационални организации и програми към Съвета на Европа и Агенцията на Европейския съюз за основните права (ФРА).

През 2024 г. ИИНЧ и неговите учени участват в редица международни мрежи, където си взаимодействат с учени от над 1000 научни организации, университети и НПО от Европа. Продължи сътрудничеството с редица български университети - Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Университет за национално и световно стопанство, Нов български университет и др. Сътрудничество се поддържа и с редица институти на БАН, с Института по психология на МВР, с Военната академия „Г. С. Раковски“, с Института за политика, с Националния център по обществено здраве и анализи, с Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“, с Държавната агенция „Архиви“, с музейната мрежа в страната и др. Създаде се ново сътрудничество с НАТФИЗ.

ИИНЧ си сътрудничи тясно и с международни академични структури, организации и университети (като Изследователски институт на дружество „Макс Планк“, Германия, Университетът в Льовен, Белгия, Карловия университет Прага, Чехия, Университета в Торино и Болонския университет, Италия, Киевски национален университет по технологии и дизайн, Украйна, Политехнически институт на Порто, Португалия, Университета в Упсала, Швеция, Института по антропология „Франциск И. Райнер“ при Румънската академия на науките, с Центъра за социални и психологически науки към Словашката академия на науките, Университета в Загреб в Хърватия, Университета Бабеш-Боляй в Румъния, Университета за приложни науки в Хамбург в Германия и т.н.), с които се осъществяват съвместни научни прояви и проекти.

1.5. Общонационални и оперативни дейности, обслужващи държавата

1.5.1. Практически дейности, свързани с работата на национални, правителствени и държавни институции, индустрията, енергетиката, околната среда, селското стопанство, национални културни институции и др. (относими към получаваната субсидия).

Заслужават да бъдат отбелязани усилията на учените в ИИНЧ по отношение на:

- анализите на промените в брачността и раждаемостта в България с важни импликации за демографските политики в страната (гл. ас. д-р Станислава Моралийска);
- анализа на социалните различия в нагласите спрямо времето и периода на родителство както и изследването на интимните отношения на младите хора, които са добра

основа за разбирането на процесите на раждаемост и на създаване на семейства в България и разработването на подходящи политики в тази област (доц. д-р Елица Димитрова; проф. д-р Татяна Коцева);

- изработването на доклад в полза на политиките за демографските предизвикателства пред българската икономика за нуждите на Съвета за икономически анализи (с участието на доц. д-р Елица Димитрова);
- изследвания в полза на политиките за интеграция и приобщаване като анализът на факторите на социалната сплотеност и интеграцията и по-конкретно нагласите спрямо междуетнически бракове, както и повишаването на капацитета на полицейските служители, работещи в мултиетническа среда и недопускане превишаване на правомощията на полицейските служители (гл. ас. д-р Любомир Стойчев и екип; доц. д-р Валери Тодоров);
- изследванията на социално-психологичните детерминанти на колективното действие в гражданския протест (проф. дн Антоанета Христова и екип);
- изследването на различни социални и психо-социални феномени и процеси в период на разнородна по своя характер криза на обществото, които дават основа за политиките насърчаващи изграждането и подкрепата на функциониращо гражданско общество (проф. дн Антоанета Христова и екип);
- участието на децата в контекста на закрилата на детето, които са директно свързани с разработване на политики за правата на детето (проф. д-р Татяна Коцева);
- образователните възможности и активното гражданство, които са в полза на образователните политики (доц. д-р Валери Тодоров);
- изследването на взаимовръзките между базисните двигателни постижения на детето от раждането до първата година и особеностите на неговата проучваща активност, които са основа за изграждане на програми и политики в помощ на родители, педагози и специалисти по ранно детско развитие (проф. д-р Мария Трифонова);
- доклад за целите на образованието, който изследва детерминантите за образователни постижения и дава препоръки за политиките в образованието в България, както и ролята на изграждането на меки умения в образованието за преодоляване на неравенствата в 30 страни в света (доц. д-р Стоянка Черкезова);
- препоръките за образователните политики основани на изселвания за ролята на образованието за икономическото развитие и пазара на труда в България (гл. ас. д-р Адриана Христова);

- изследванията в помощ на психичното здраве, образованието и социалната работа през позитивния религиозен копинг (гл. ас. д-р Мария Иванова);
- анализите на различни аспекти на здравословното и ориентирано към опазването на природата поведение на хората (гл. ас. д-р Велина Христова; доц. д-р Георги Петков);
- изследванията в помощ на здравеопазването като достъп до превенция и скрининг за рак на маточната шийка и детерминантите на самоуправление на диабета (проф. д-р Татяна Коцева; гл. ас. д-р Полимира Митева и екип);
- изработването на тестове за изследване на вниманието (отбелязване на букви) и за изследване на визуална работна памет (откриване на фигури), които могат да послужат за превенция, ранни интервенции и в процеса на лечение и рехабилитация на зависимите към алкохол и наркотици (доц. д-р Росица Рачева);
- обоснованите предложения за акцизната политика по отношение на тютюневите изделия (доц. д-р Георги Петков с екип);
- анализите на поведението на пътя и придържането към правилата основано на надеждна оценка на личностни и стила на шофиране в България, които допринасят за адекватни превантивни политики движение по пътищата (доц. д-р Зорница Тоткова);
- изследванията, които осмислят различни аспекти и поведения през пандемични кризи и по този начин подпомагат изготвянето на стратегии и програми за справяне при повторна поява (доц. д-р Анна Александрова Караманова и екип; гл. ас. д-р Илина Начева и екип; доц. дн Ергюл Таир от българска страна);
- ефекти от поведението в интернет и въздействието на социалните медии, което е основа за разработване на политики за превенция на негативните и насърчаване на позитивните проявления на тези ефекти (гл. ас. д-р Полимира Митева; с участието на гл. ас. д-р Елена Цанкова от българска страна; гл. ас. д-р Таня Йорданова);
- изследванията свързани с намеренията и стартирането на собствен бизнес, които могат да са в полза на политиките за подкрепа на предприемачеството сред младите хора, както и съчетаването на работа с личен живот (гл. ас. д-р Виктория Недева);
- изследванията свързани с толерантността към работната среда с различна неопределеност и саморегулацията на творческият акт, което може да бъде в помощ на оптимизиране и регулиране на работните процеси в компаниите (проф. д-р Катя Стойчева и екип);

- изследванията в помощ на кариерното ориентиране, професионалното развитие и организационната среда през призмата на транзакционния анализ (доц. д-р Сезгин Бекир);
- срещите с бизнеса и установяването на контакти, които ще подпомогнат бизнеса и обществото (гл. ас. д-р Цветелина Панчелиева и екип);
- изследването на историческите измерения на демографските процеси при различни етнически и мигрантските общности на териториите на Македония, Албания и България, които съдействат за по-ясно формулиране на съвременната външна политика на България в рамките на Балканите (доц. дн Спас Ташев);
- проучването на опита от миграционната политика в българското законодателство през първата половина на XX век, които могат да послужат за разработването на съвременни миграционни политики (гл. ас. д-р Борис Боев);

Извън чисто практическите дейности трябва да се споменат някои изследвания, с изцяло фундаментален характер като:

- изследването на социалната подкрепа и търсенето на помощ в различен културен контекст - в 50 различни места по света (с участието на проф. дн Ергюл Таир от българска страна);
- урбанизацията по българските земи и на брачността през XIX в. (доц. дин Венцислав Мучинов; доц. д-р Даниела Ангелова);
- естественото движение на населението по българските земи през XV – XVII век (проф. дин Щелиян Щерионов).

1.5.2. Проекти, свързани с общонационални и оперативни дейности, обслужващи държавата и обществото, финансирани от национални институции (без Фонд „Научни изследвания“), програми, националната индустрия и пр.

През годината завършиха успешно продължи работата по един и приключи успешно работата по друг проект с външно за ИИНЧ финансиране от национални институции от България (без проекти по ФНИ).

През 2024 г. стартира работата по проект „**Критични и стратегически суровини за зелен преход и устойчиво развитие**“ финансиран от Министерството на образованието и науката (МОН), одобрена с Решение на Министерски съвет № 508/18.07.2024 г. Проектът е с

ръководител от страна на ИИНЧ проф. дн Антоанета Христова и екип проф. дн Ергюл Таир, доц. дн Спас Ташев, гл. ас. д-р Станислава Моралийска-Николова, доц. д-р Николай Цеков, гл. ас. д-р Илина Начева, гл. ас. д-р Цветелина Панчелиева.

Премина се към нов етап и продължи успешно работата по проект „**Кохортен анализ на брачността в България**“, финансиран от МОН по Национална програма „Млади учени и постдокторанти 2“ с ръководител гл. ас. д-р Станислава Моралийска-Николова.

В изследването се реконструира кохортната история на поколенията жени, родени в България в периода 1970-1990 година по отношение на тяхното брачно поведение. Реконструирана е брачната история на 20 поколения жени, родени в България през периода 1970-1990 г. Анализирани са настъпилите промени в повъзрастовия модел на брачност, както и изчислените ажустирани показатели за брачността.

1.5.3 Проекти, финансирани по Фонд научни изследвания

ИИНЧ се представя много силно в областта на проектите, финансирани от Фонд научни изследвания. През 2024 г. в ИИНЧ се изпълняват 3 научни проекта, финансирани от ФНИ и два други – един за публикационна дейност и един за мрежи.

През годината приключиха успешно два научни проекта по фонда:

Продължи работата по проекти:

- „Здраве и благополучие на юношите в условията на пандемията от COVID-19: ефекти върху психичното здраве, здравното поведение, социалните взаимодействия и академичната мотивация и успеваемост, модерирани от личностните особености“ с ръководител доц. д-р Анна Александрова-Караманова;
- „Документи от Архива на Вселенската патриаршия – извор за демографското развитие на българските земи през Възраждането“ с ръководител проф. дин Щелиян Щерионов;
- „Психология на гражданския протест – социалнопсихологични детерминанти на колективното действие“ с ръководител проф. дн Антоанета Русинова-Христова;

Стартира съфинансирането през ФНИ по Програма за национално съфинансиране за участие на български колективи в утвърдени акции по Европейската програма за сътрудничество в областта на научните изследвания и технологиите COST на един нов проект по проект за сътрудничество „Политики и практики на родителския отпуск в България: изследване на нагласите на родители и работодатели към родителския отпуск в контекста на социални неравенства и социална устойчивост“. Беше финансирано също публикуването на сп. „Население“ през 2024 г.

1.5.4 Подадени проекти през годината – чакащи одобрение, отхвърлени

1.5.4.1. Подадени бяха следните международни проекти:

А) По Швейцарско-българската програма за научни изследвания – SNSF:

- INSPIRE - INtegrated frameworkS for advancing Positive Energy Districts, ръководител за България: доц. д-р Диана Бакалова – статус: Очаква отговор;
- From Classroom to Career: Learning from each other–Understanding disparities in STEM-related human capital in Bulgaria, Poland, Hungary, and Switzerland, ръководител за България: проф. д-р Мария Трифонова – статус: Очаква отговор;

Б) По програма Хоризонт:

- Y-EMPOWER - Youth Engagement in Political processes, Ownership, Welfare, Education, and Rights, ръководител за България: проф. дн Антоанета Христова – статус: Отказан
- CARE - Creating Awareness and Resilience to prEvent gender-based violence, ръководител за България: доц. д-р Диана Бакалова – статус: Отказан
- VISTA - adVancing dIgital Skills: nurTuring excellence in education and trAining, ръководител за България: гл. ас. Цветелина Панчелиева – статус: Отказан
- Urban Odysseys - Understanding and Bridging Realities through XR, ръководител за България: доц. д-р Диана Бакалова – статус: Отказан
- DigiSHEpers - Girls and Women Shaping the Digital Future Note that for technical reasons, the following characters are not accepted, ръководител за България: доц. д-р Стоянка Черкезова – статус: Отказан

- ECHO - Extended Co-creation for Hate-speech Opposition, ръководител за България: проф. дн Антоанета Христова – статус: Очаква отговор - към коя програма
- AI4B-WELL - Building an international and participatory academia-enterprise network for innovative AI solutions supporting human wellbeing, ръководител за България: доц. д-р Стоянка Черкезова – статус: Очаква отговор
- PURSUE - Pioneering Understanding and change for positive tRaffic Safety cUlturE ръководител за България: доц. д-р Зорница Тоткова – статус: Очаква отговор

В) По програма Еразъм +

- MomsCare - Improved Education via Innovative Training Modules and Virtual Psychological Assistant for Maternal Well-Being, ръководител за целия проект: доц. д-р Стоянка Черкезова – статус: Отказан

Г) Финансирани директно от ЕК

- European Homelessness Counts, ръководител за България: доц. д-р Стоянка Черкезова – статус: Спечелен, стартира през 2025 г.

1.5.4.2. Подадени към министерства и ведомства:

- Проект: „Проучване на фактори, свързани с подобряване на психичното благополучие на екипи, работещи в изолирана, ограничена и екстремна среда“, ръководител: гл. ас. д-р Валентина Долмова – статус: Отказан
- Политики и практики на родителския отпуск в България: изследване на нагласите на родители и работодатели към родителския отпуск в контекста на социални неравенства и социална устойчивост по Програма за национално съфинансиране за участие на български колективи в утвърдени акции по Европейската програма за сътрудничество в областта на научните изследвания и технологиите COST, ръководител проф. д-р Татяна Коцева – статус: Спечелен, стартира през 2024 г.

2. РЕЗУЛТАТИ ОТ НАУЧНОИЗСЛЕДОВАТЕЛСКАТА ДЕЙНОСТ ПРЕЗ 2024 г.

2.1. Най-значимо научно постижение

Stoytchev, L., & Tomova, I. (2024). What's behind the Attitudes of the Ethnic Bulgarians in Reproductive Age towards Interethnic Marriages with Members of Bulgaria's Turkish Community? *Journal of Ethnic and Cultural Studies,* 11(4), 169–191. https://doi.org/10.29333/ejecs/1902 Q1, SJR (Scopus): 0.407, SNIP: 1.687

Описание и приноси:

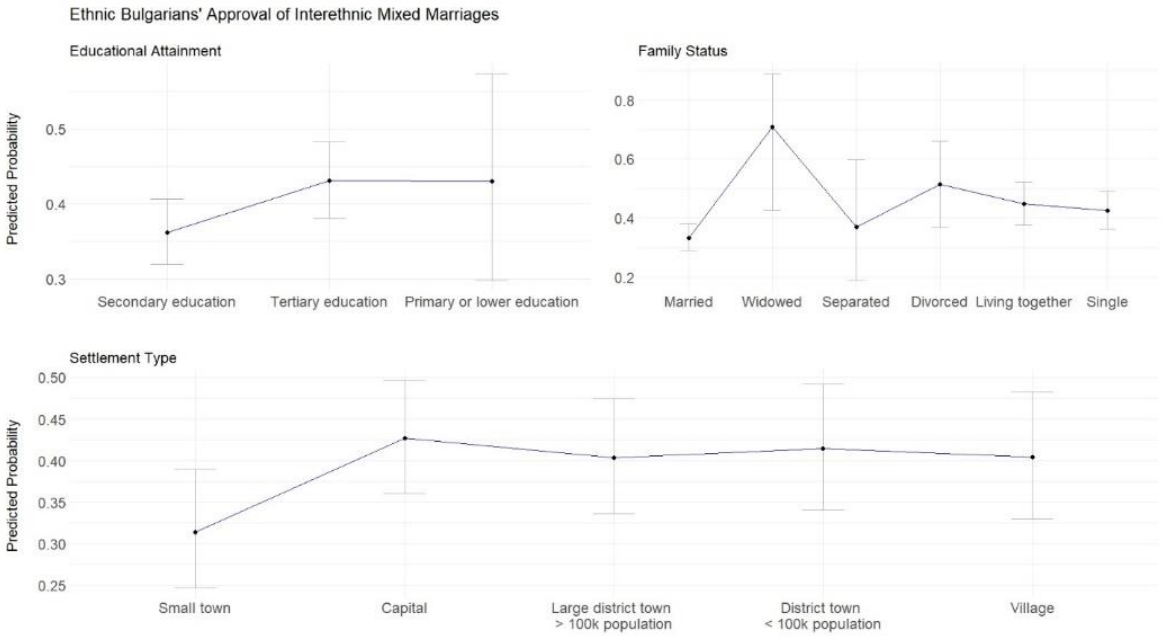
В студията са анализирани ключови социално-демографски фактори, които в съществена степен предопределят нагласите сред етническите българи във фертилна възраст по отношение на междуетнически бракове с представители на турската общност в България.

Изследвани са редица фактори като фокусът е основно върху образованието, типа на населено място, семейното положение и доходите. Изследването показва, че в сравнение с развитите демокрации, в България по-високото образование не предполага по-толерантни нагласи към междуетническите бракове. Домакинствата с високи доходи са по-склонни да приемат браковете между българи и турци. Детерминанта е и типът на населеното място. Най-сериозни предизвикателства се наблюдават при малките и средно големите градове в страната. Семейното положение също е значим фактор: лицата в брак и разделените двойки в най-малко вероятно да одобрят смесен брак между българи и турци.

Студията представя и обширен социален и културно-исторически контекст, който играе ключова роля за разбирането и интерпретацията на установените научни факти.

Текстът предоставя теоретично познание за факторите на социалната сплотеност и интеграцията, анализира специфични групи и категории от българското население, за които са необходими мерки и политики, които да адресират проблемите довели до тревожно високи нива на социални дистанции и интернализирани негативни стереотипи по отношение на немалка част от българското население. В практически план, изследването може да послужи като отправна точка за провеждане на бъдещи приложни изследвания и разработване на социални интервенции, насочени към подобряване състоянието на междуетническите отношения в страната.

Илюстрация:

2.2. Най-значимо научно-приложно постижение.

Hristova, Antoaneta et al. (2024) *Social Response to Polycrisis (The Case of Bulgaria),* Antoaneta Hristova (Ed.), Series: European Political, Economic and Security Issues, Nova science publishers, NY, 219 pp, https://doi.org/10.52305/HYUZ4865, ISBN- 979-8-89530-184-5

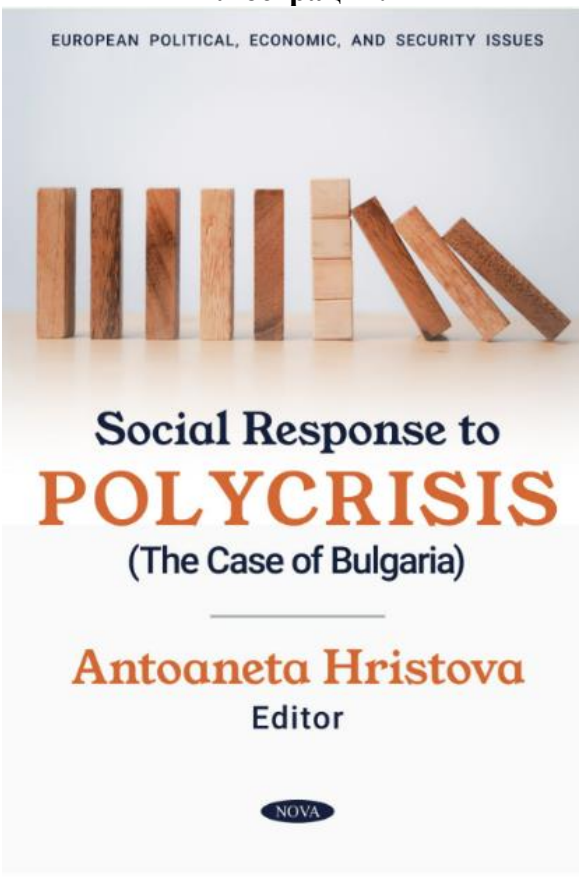
Описание и приноси:

Монографията представя различни социалнопсихологни феномени, наблюдавани и изследвани в България, които очертават реалната картина на разнородната криза чрез акцента върху дълбоката обществена конфронтация след 2020 г. Сред тях са: сравнителните ценности, гражданските свободи и правата на човека, социалните норми, регулиращи човешките отношения, нивата на аномия и отчуждение, популизмът като източноевропейски феномен, нивата на подкрепа за върховенството на закона, вярата в опасния свят и конспиративните теории, моралният абсолютизъм и характеристиките в поведението на ваксинираните.

Книгата е резултат от усилието на екип от Институт за изследване на населението и човека при БАН. Представените изследвания имат за фокус България, като страна, в която отбелязаните сътресения я засягат силно като млада демокрация. Интересът да се очертаят кризисните процеси в България в сравнителен план, произтича и от идеята, че в нея има отсъствие на традиции в демократичния процес, отсъствието на функциониращо гражданско общество, формалната модернизация (либерализация), наложена от ЕС, без да е вътрешно

присъща на ценностните ориентации и други ограничения на демокрацията. Ето защо негативните обществени процеси в нея носят висок риск по отношение на запазването и развитието на постигнатото до този момент.

Илюстрация:

3. МЕЖДУНАРОДНО НАУЧНО СЪТРУДНИЧЕСТВО НА ЗВЕНОТО.

Международното сътрудничество в ИИНЧ се осъществява чрез международни научни проекти, участие в международни научни мрежи и международни научни форуми, както и чрез публикационната дейност на учените в международни (разпознаваеми) издания. Като цяло има засилване на международното сътрудничество спрямо предходните години основно чрез подаването на международни проекти и партньорството в мрежи.

- През 2024 г. **продължи работата по проект „Здравни и психосоциални дългосрочни ефекти и копинг ресурси при тежко или критично преболедували COVID-19: качествено**

изследване (2022-2024), който е удължен с 10 месеца. Проектът е финансиран от: Alliance of International Science Organizations (ANSO) по Програма за съвместни научни изследвания – 2021 г. с ръководител доц. д-р Анна Александрова-Караманова. През 2024 г. основните дейности на международния научен екип включват анализ на качествените данни на национално и международно ниво и разпространение на резултатите сред научната общност. По проекта са представени три доклада на научни форуми, излязла е от печат една статия и се подготвят още четири публикации.

- През годината **приключи успешно един международен проект: „Knowledge sharing and digitalization of science (DigiKnow)" (2023-2024)** по програма Еразъм+ на Европейския съюз. Проектът се осъществява в партньорство с Университета в Болоня и е с ръководител проф. дн Антоанета Христова. Дейностите в проекта бяха в подкрепа на международното сътрудничество и с цел увеличаване на научния потенциал на ИИНЧ.
- Подадени бяха 12 международни проекта (1 по Еразъм +, 7 по Хоризонт – Европа, 1 директно финансиран от ЕК и 2 по Швейцарско-българската програма за научни изследвания - SNSF) в съвместно сътрудничество с над 80 партниращи чуждестранни научни организации, университети, НПО и компании. Не са стартирали нови международни проекти, но са спечелени два, които ще започнат през 2025 г.

Отново е силно участието на учени в организацията на международни форуми. Доц. д-р Анна Александрова-Караманова и ИИНЧ-БАН организираха международен симпозиум по проекта на тема „Coping with severe COVID-19 and post-acute effects in Central and Eastern Europe: survivors' experiences" в рамките на 38th Annual Conference of the European Health Psychology Society, 3-6 September 2024, Cascais, Portugal. Председатели на симпозиума бяха доц. д-р Анна Александрова-Караманова, ИИНЧ-БАН, и проф. Петер Халама, Център за социални и психологични науки, Словашка академия на науките.

През 2024 г. стартира работата в мрежата за експерти към проект на тема „The social determinants of mental wellbeing in young people" към International Science Council. В екипа участват номинираните в края на 2023г. за дейността експерти към наблюдаващ комитет от ИИНЧ доц. д-р Анна Александрова-Караманова и доц. Елица Димитрова.

Учените имат участие в 28 международни научни мрежи (с 6 повече от предходната година), 4 споразумения за сътрудничество с международни и чуждестранни организации, от които 1 споразумение е сключено през 2024 г.

Учените имат изнесени 32 доклада на международни форуми, а докторантите - 3, което е увеличение от 1.5 пъти и повече спрямо 2023 г. (19 доклада за 2023 г. от учените и 2 от докторантите).

Освен чрез проекти и участие в събития учените от ИИНЧ осъществяват международно сътрудничество посредством включване и обмен по международни мрежи. Примери за това са различни сътрудничества:

- в рамките на инициативата COST: CA20137 - Making Young Researchers' Voices Heard for Gender Equalit с участието на гл. ас. д-р Виктория Недева; CA23153 - Digital Mental Health for Young People (YouthDMH) с участието на гл. ас. д-р Диана Добрева – Христова и ас. Стивън Маринашев; CA23120 - Religious Identity, Bullying and Wellbeing at School: A Transnational Collaboration (ORBIT) и CA23143 - Participation through Prayer in the Late Medieval and Early Modern World (PRAYTICIPATE) с участието на гл. ас. д-р Мария Иванова; CA22116 - The Great Leap. Multidisciplinary approaches to health inequalities с участието на гл. ас. д-р Камелия Лилова, CA21150 - Parental Leave Policies and Social Sustainability (Sustainability@Leave), в която участва проф. д-р Татяна Коцева.
- в международните научни мрежи International Society for the Study of Creativity and Innovation, в която участва проф. д-р Катя Стойчева; European Alliance Against Depression (доц. д-р Анна Александрова-Караманова); Population-Europe, в която ИИНЧ е представляван от доц. д-р Елица Димитрова; в International Federation on Ageing (IFA), в която участва гл. д-р Камелия Лилова и др.

Освен това международното сътрудничество става чрез съвместно участие в публикации с чуждестранни автори. През 2024 г. са излезли от печат 8 публикации в сътрудничество с чуждестранен автор. Две статии са с участието на проф. дн Ергюл Таир, две с участието на проф. д-р Татяна Коцева, две с участието на гл. ас. д-р Велина Христова, една с участието на доц. д-р Анна Александрова-Караманова и една с гл. ас. д-р Елена Цанкова, както следва:

- Alexandrova-Karamanova, A., Lauri Korajlija, A., Halama, P., Baban, A.. Long-Term Post–COVID-19 Health and Psychosocial Effects and Coping Resources Among Survivors of Severe and Critical COVID-19 in Central and Eastern Europe: Protocol for an International Qualitative Study.. JMIR Research Protocols, 13, JMIR Publications, 2024, ISSN:1929-0748, DOI:http://dx.doi.org/10.2196/57596, e57596. SJR (Scopus):0.46, JCR-IF (Web of Science):1.4 Q3 (Web of Science)

- Jovanovic, V...Tair, E., et al. The Coronavirus Anxiety Scale: Cross-National Measurement Invariance and Convergent Validity Evidence. Psychological Assessment, 36 (1), American Psychological Association, 2024, ISSN:ISSN: 1040-3590, DOI:https://doi.org/10.1037//pas0001270, 14-29. SJR (Scopus):1.76 Q1, не оглавява ранглистата (Scopus)
- Szkody, E.,... Tair, E. et al.. Social support and help-seeking worldwide. Current psychology, 43, Springer Link, 2024, ISSN:10461310, DOI:10.1007/s12144-024-05764-5, 20165-20181. SJR (Scopus):1.001 Q1, не оглавява ранглистата (Scopus)
- Tsankova, E, Vanman, EJ, March, E. Editorial: Internet deviance. Frontiers in Psychology, 15, Frontiers Media SA, 2024, ISSN:1664-1078 (online), DOI:10.3389/fpsyg.2024.1495767, SJR (Scopus):0.8 Q2 (Scopus)
- Abela, A., Devaney, C., Kojan, B., Коцева, Т., Arsic, J., Wilson, S.. The meaningful participation of children in matters that affect them: Child participation in the context of child protection across five European countries. Child and Youth Services Review, 163, Elsevier, 2024, DOI:https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2024.107746, JCR-IF (Web of Science):2.4 Q1, не оглавява ранглистата (Scopus)
- Evsikov., E., Hristova, V., Vlaev, I., Karabeliova, S.. Virtual Active Sports: identifying main barriers and facilitators for casual fitness fans.. International Journal of Sports Marketing and Sponsorship, 25, 4, Emerald (MCB UP), 2024, ISSN:1464-6668, DOI:https://doi.org/10.1108/IJSMS-10-2023-0213, 929-949. SJR (Scopus):0.596 Q2 (Web of Science)
- Halabi, N., Hristova, V., Vlaev. I.. Milking the Alternatives: Understanding Coffee Consumers' Preferences for Non-Dairy Milk.. Behavioral Sciences, 14, 7, MDPI, 2024, DOI:https://doi.org/10.3390/bs14070569, 569. JCR-IF (Web of Science):2.5 Q2 (Web of Science)
- Rikke Buus Bøje, Kotzeva Tatyana. What are the barriers towards cervical cancer screening for vulnerable women? A qualitative comparative analysis of stakeholder perspectives in seven European countries. BMJ Open, vol 14, 5, 2024, SJR (Scopus):0.971, JCR-IF (Web of Science):2.7 Q1, не оглавява ранглистата

4. УЧАСТИЕ НА ЗВЕНОТО В ПОДГОТОВКАТА НА СПЕЦИАЛИСТИ

През 2024 г. учените от ИИНЧ са имали общо 807 преподавателски часа, от които 150 в тясно специализирани курсове. От всички часове 62 часа са към ЦО при БАН и са проведени от проф. д-р Катя Стойчева, гл. ас. д-р Елена Цанкова и проф. дн Ергюл Таир. Извън посочените в ИИНЧ за докторанти са проведени 10 часа лекции и семинари от гл. ас. д-р Любомир Стойчев, гл. ас. д-р Елена Цанкова и доц. д-р Стоянка Черкезова. Останалите часове са лекционни (590 часа), специализирани курсове (150 часа) и семинарни упражнения (20

часа) и са за **студенти** в бакалавърски и магистърски програми в 7 български ВУ: Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Университета за национално и световно стопанство, Нов български университет, Югозападния университет „Неофит Рилски“ – Благоевград, Национален център за обществено здраве и анализи, Академия на МВР и Военна Академия "Георги Раковски".

През 2024 г. в ИИНЧ са се обучавали 15 докторанти, зачислени са 7 (3 в редовна докторантура, 3 - задочна, и 1 – на самостоятелна подготовка), отчислени с право на защита са 3-ма, защитили успешно са 3-ма.

Двама докторанти –Димитър Генов и Пламен Петков, участваха в програмата за мобилност „Еразъм+”.

През 2024 г. завърши процедурата по акредитация на докторска програма „Статистика и демография“ с висока оценка (т. 1.2.). Стартира акредитация на докторската програма по „История на България (Историческа демография“) като работна група с ръководител доц. д-р Даниела Ангелова изготви доклад-самооценка. Във връзка с това в ИИНЧ са постъпили мнения от потребители на кадри с много висока оценка за подготвеността и компетентността на кадрите, обучавани в Института, които са приложени в доклада-самооценка.

Проф. Кремена Борисова-Маринова подготви „Курс по демографски анализ – I част“, който бе одобрен от научния съвет и ще бъде включен в списъка на специализираните курсове към Центъра за обучение на БАН.

През 2024 (март-април) година беше направена основна вътрешна проверка на качеството на докторантското обучение в департамент „Демография“ на ИИНЧ-БАН по акредитираните докторски програми: „Социология“, „Статистика и демография“ и „История на България (Историческа демография)“. Комисията с председател проф. Никола Стоенчев (в работата участва и Никола Ганев – редовен докторант) изготви доклад по изпълнението на основните стандарти за акредитация на докторските програми, който бе приет с висока оценка на заседание на Научния съвет на Института.

Обобщението на събраната информация и анализът на експертните оценки показа усъвършенстването на капацитета на департамент „Демография“ за осигуряване на изискваните стандарти и съответни доказателства, свързани с поддържане и повишаване на качеството на докторските програми. Докладът е публикуван на сайта на ИИНЧ.

5. ИНОВАЦИОННА ДЕЙНОСТ НА ЗВЕНОТО И АНАЛИЗ НА НЕЙНАТА ЕФЕКТИВНОСТ

Не е осъществявана съвместна иновационна дейност с външни организации и партньори.

Не е извършван трансфер на технологии и/или подготовка на трансфер на технологии по договор с фирми.

6. СТОПАНСКА ДЕЙНОСТ НА ЗВЕНОТО

Не е осъществявана такава дейност.

7. КРАТЪК АНАЛИЗ НА ФИНАНСОВОТО СЪСТОЯНИЕ НА ЗВЕНОТО ЗА 2024 г.

Бюджетната субсидия за 2024 г. година е с 51 % по-висока от тази за 2023г., а именно **2 559 535** лв. и съставляват малко над 91 % от приходите. Собствените приходи са спаднали с 36 % спрямо предходната година поради намаляването на приходите по проекти. Очакваме, че това ще се промени през 2025г., тъй като тогава стартират 2 нови проекта, очакват се основната част от постъпленията по проект „Критични и стратегически суровини за зелен преход и устойчиво развитие“ финансиран от МОН, както и се очакват отговори по още поне 5 подадени проекта и в момента се кандидатства по още 3 (Таблица 1).

Разходите през 2024 г. съставляват 97.8 % от приходите на ИИНЧ. Основната част от е изразходвана за работни заплати, осигуровки, стипендии на докторанти, хонорари за участие в жури в съответствие със ЗРАСРБ, обезщетения при болнични и пенсиониране.

През 2024 г. със собствени средства се изплащат всички външни услуги - за телефон, софтуерно и хардуерно обслужване, технически услуги и други външни услуги. Голяма част от разходите за канцеларски материали и консумативи, застраховки и представителни разходи също се извършват със собствени средства. За издръжка на сградата са отделени под 5 % от всички разходи. Близка е величината на разходите за учебни, научно-изследователски разходи и материали (4.6 %). Разходите за командировки са под 1.5 %, а разходите за придобиване на ДМА са около 1.5 % и са закупени със средства от договори с ФНИ. Разходите за заплати са нараснали с малко над 40% (Таблица 2).

Таблица 1.

1	Приходи общо	Стойност в лв.	Отн. дял %
		2800016	
1.1.	Бюджетна субсидия	**2 559 535**	91,41%
1.2.	Собствени приходи, в т.ч.:	**240481**	8,59%
1.2.1.	Договори с фонд “ФНИ” и МОН	***154018***	64,05%
	от ФНИ – МОН	147454	
	от ФНИ – Научна периодика	7000	
1.2.2.	Други приходи	***18380***	7,64%
	Приходи от абонамент за научна литература	782	
	Приходи от такси за обучение на докторанти	4700	
	Приходи от такси за обучения	12898	
1.2.3.	Трансфери от БАН ЦУ	***42899***	1,53%
	Проект "Постдокторанти"	3600	
	ННП СО	4622	
	ННП КСС	29932	
	Публикационна дейност	4745	
1.2.4.	Договори по международни програми и споразумения	***25184***	10,47%
	МВнР ПРОЕКТ- ЮНЕСКО 2022-2023	1714	
	Център за развитие на човешките ресурси-програма "Еразъм+"	23470	

През 2024г. беше възможно повишаване на трудовите възнаграждения на учените въз основа на цитираното ПМС в т. 1.2. Увеличението на основните заплати е съобразено с изискването заплатата на асистент да бъде 125 % от средногодишната брутна РЗ за страната през предходния период.

Таблица 2.

2	Разходи общо	Стойност в лв.	Отн. дял %
		2737345	
2.1.	Заплати и други възнаграждения и плащания за персонала	2104847	70,25%
2.2.	Задължителни осигурителни вноски от работодателя	361625	12,55%
2.3.	Издръжка	86299	4,71%
2.4.	Учебни, научно-изследователски разходи и материали	19333	4,57%
2.5.	Командировки в страната	4574	0,17%
2.6.	Командировки в чужбина	24525	1,30%
2.7.	Разходи за членски внос	78	0,13%
2.8.	Стипендии	109344	4,00%
2.9.	Платени данъци	384	0,04%
2.10.	Придобиване на дълготрайни материални и нематериални активи	26336	1,53%

През годината не са увеличени съгласно решението на ОС на БАН и УС на ЦУ на БАН

основните заплати на административния персонал. За този персонал, при все добрата воля на директора нивото на заплащане **остава недостатъчно в сравнение с пазарната стойност на труда в сходни категории. Необходимо е ръководството на БАН да предприеме стъпки по повишаването на заплащането на администрацията в Институтите.**

Бяха изплатени допълнителни възнаграждения на учените по компонент К2 в размер на 32 746 лв. и целеви награди в края на годината, съгласно Вътрешните правила за работните заплати в ИИНЧ. Въпреки че има нарастване на сумата за бонусната система с около 49% все още има място за увеличаване на тези суми. От гледна точка на стимулирането на меритократичен принцип и основано на конкурентността и положените усилия са необходими действия в тази посока. При изчисляването на допълнително материално стимулиране през 2024 г. оценките са формирани въз основа на представянето на учените през 2022 и 2023 г. съгласно решението на VIII-мото ОС на БАН относно за разпределение на утвърдения трансфер на БАН за 2024 г. (т.1. от Протокол 59/ 01.04.2024г.).

Оценката беше направена въз основа на данните в SONIX за дейността на учените и в съответствие с точкуването, посочено в *Критериите и показателите за оценка на научноизследователската дейност, осъществявана от институтите на БАН, приети с решение на Общото събрание на Българската академия на науките от 05.02.2018 г. (актуализирани на 22.07.2019 г., 12.07.2021 г., 06.12.2021 г. и 21.03.2022 г.).*

Оценката беше направена за всички учени и специалисти, които са били в трудови правоотношения с ИИНЧ към 31.12.2023г. и които към месец ноември 2024 г. са в трудови правоотношения с Института.

За разлика от оценката през предходната година, която включваше представянето на учените в областта на публикационната дейност и цитиранията, през 2024г. изпълнихме намерението при изчисляването на добавките постепенно да преминаваме към отчитане на всички категории включени в критериите и показателите. Тази година, освен *научната продукция (публикации и цитирания)* включихме разпределение за *защитилите докторанти на държавна поръчка*, както и дейности с обществено и икономическо въздействие през отчетния период, а именно *получени средства от външни източници по международни научни проекти и от различни външни източници от страната по научни проекти на конкурсен принцип (ФНИ).*

През следващата 2025г. намерението е да бъдат взети под внимание всички положени усилия, които са част от критериите за допълнително материално стимулиране по К2.

Общата сума по К2 е в размер на 32 746 лв. Разпределението ѝ по категории е както следва:

Таблица 3.

Публикации и цитирания: 70 %	22 922 лв.
От тях за публикации: 70 %	16 046 лв.
От тях за цитирания 30%	6 877 лв.
Остатък:	9 824 лв.
От тях за привлечени средства по проекти 70 %	6 877 лв.
От тях за защитили докторанти 30%	2 947 лв.
Общо:	**32 746 лв.**

Разпределението на точки по привлечени средства за проекти между ръководителя и участниците става въз основа на следните критерии:

Таблица 4.

За проекти с 1 участник	100 % за ръководител
За проекти с 2 участници	60% за ръководител; 40 % за участник
За проекти с 3 участници	40 % за ръководител; по 30 % за участник
за проекти с 4 участници+	30 % за ръководител; останалото се разпределя между участниците

След изчисляване на точкуването за всеки изследовател и за съответната подкатегория са изчислени коефициенти за разпределителни дялове спрямо общия брой точки, които всички учени и специалисти са събрали. Въз основа на това са изчислени разпределенията за всеки учен и специалист.

8. ИЗДАТЕЛСКАТА И ИНФОРМАЦИОННАТА ДЕЙНОСТ НА ЗВЕНОТО

Анализът на публикационната дейност през 2021-2023 г. във връзка с разпределението на средствата по К2 показа диспропорции в участието на учените в създаването на научната продукция на Института, които не са обвързани с очакванията към учените според тяхната научна длъжност. Този модел се повтаря частично и през 2024 г., макар да има известно подобрение при разпределение на тежестта. В тази връзка преди да бъде направен анализ на публикационната дейност на учените в ИИНЧ за 2023 г., заслужават да бъдат споменати имената на някои учени за работата им през 2022-2023 г. Особено високи заслуги за публикационната дейност, конкретно за повишаване на международната видимост

имат учените: проф. дн Ергюл Таир, доц. д-р Елица Димитрова, доц. д-р Зорница Тоткова, проф. дин Щелиян Щерионов, проф. дн Антоанета Русинова-Христова, гл. ас. д-р Цветелина Панчелиева, доц. дн Спас Ташев, проф. д-р Мария Трифонова, доц. д-р Георги Петков, проф. д-р Татяна Коцева, доц. д-р Сезгин Бекир, доц. д-р Николай Цеков, доц. д-р Диана Бакалова , гл. ас. д-р Елена Цанкова, доц. д-р Анна Александрова – Караманова.

Особено високи заслуги от цитируемост през 2022-2023г. имат доц. д-р Елица Димитрова, доц. д-р Анна Александрова – Караманова, проф. дн Ергюл Таир, доц. д-р Валери Тодоров, проф. д-р Татяна Коцева, проф. дин Щелиян Щерионов, проф. д-р Илона Томова, доц. дин Венцислав Мучинов, проф. дн Антоанета Русинова-Христова, доц. д-р Зорница Тоткова, проф. д-р Катя Стойчева, гл. ас. д-р Полимира Митева, гл. ас. д-р Цветелина Панчелиева.

През 2024 г. учените от ИИНЧ са публикували общо 76 публикации, които могат да влязат в отчета (съгласно Допълнителните изисквания към отчета/ Писмо вх. ном. 72-00-104/20.11.2024г.). Освен, че има увеличение спрямо предходната година, при все че няма промяна в броя на учените, но има промяна в състава. Освен това е нараснала продукцията в индексирани издания с 2,1 пъти. През 2024г. високи постижения имат учените проф. д-р Татяна Коцева, проф. дн Ергюл Таир, проф. д-р Катя Стойчева, доц. д-р Зорница Тоткова, гл. ас. Любомир Стойчев и проф. д-р Илона Томова с публикациите си в издания от Q1, както и доц. д-р Валери Тодоров, гл. ас. д-р Велина Христова, доц. д-р Росица Рачева, доц. д-р Елица Димитрова, доц. д-р Анна Александрова – Караманова, доц. дин Венцислав Мучинов и гл. ас. д-р Елена Цанкова с публикациите си в Q2. Към тези имена могат да се добавят и тези на психолог Борян Андреев, гл. ас. д-р Виктория Недева, гл. ас. д-р Полимира Митева, гл. ас. д-р Екатерина Димитрова, проф. дин Щелиян Щерионов, гл. ас. д-р Борис Боев и доц. д-р Стоянка Черкезова и проф. д-р Николай Стоенчев за публикациите си в Q3 и Q4.

Общо публикациите в индексирани бази Scopus и WoS са 26, а в издания индексирани в Erih Plus са 4. Това е за сметка на публикациите, отразени в профилирани бази от данни (извън WoS, Scopus и ERIH+), които са 14. **Може да се каже, че има повишаване на качеството при запазване на общото количество на публикациите.**

Учените от ИИНЧ имат публикувани 7 монографии през 2024 г. Три от тях са публикувани в Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“. Останалите са в други издателства. Монографиите са, както следва:

1. ***Hristova, Antoaneta et al. (2024) Social Response to Polycrisis (The Case of Bulgaria), Antoaneta Hristova (Ed.), Series: European Political, Economic and Security Issues, Nova science publishers, NY, 219 pp, https://doi.org/10.52305/HYUZ4865, ISBN- 979-8-89530-184-5***

Монографията е резултат от съвместните усилия на проф. дн Антоанета Христова, проф. д-р Йоланда Зографова, гл. ас. д-р Илина Начева, гл. ас. д-р Полимира Митева, гл. ас. д-р Валентина Долмова и пс. Борян Андреев. Тя представя различни социалнопсихологни феномени, наблюдавани и изследвани в България, които очертават реалната картина на разнородната криза чрез акцента върху дълбоката обществена конфронтация след 2020 г. Сред тях са: сравнителните ценности, гражданските свободи и правата на човека, социалните норми, регулиращи човешките отношения, нивата на аномия и отчуждение, популизмът като източноевропейски феномен, нивата на подкрепа за върховенството на закона, вярата в опасния свят и конспиративните теории, моралният абсолютизъм и характеристиките в поведението на ваксинираните.

Представените изследвания имат за фокус България, като страна, в която отбелязаните сътресения я засягат силно като млада демокрация. Интересът да се очертаят кризисните процеси в България в сравнителен план, произтича и от идеята, че в нея има отсъствие на традиции в демократичния процес, отсъствието на функциониращо гражданско общество, формалната модернизация (либерализация), наложена от ЕС, без да е вътрешно присъща на ценностните ориентации и други ограничения на демокрацията. Ето защо негативните обществени процеси в нея носят висок риск по отношение на запазването и развитието на постигнатото до този момент.

2. ***Атанасова-Трифонова, Мария. Движение и проучване на света от детето. Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2024, ISBN:978-619-245-450-0, 212 Реномирано международно издателство***

Монографията представя теоретичните предпоставки за прилагането на подхода на развитийните каскади в обяснението на механизмите на промяна в хода на детското развитие, както и неговата операционализация, задаваща методологическите параметри на осъществените емпиричните изследвания. Като следва подхода на развитийните каскади анализът е фокусиран върху конкурентните взаимовръзки между базисните двигателни постижения на детето от раждането до първата година и особеностите на неговата проучваща

активност, насочена основно към предметния свят, както и овладяването на езика в този ранен период.

В книгата се разглежда ролята и на изграждащата се привързаност с родителя, като е отделено внимание не само на мотивационния аспект на родителското влияние, но и на когнитивните измерения на подкрепящата му роля за проучващата активност- подпомагане на селективността и устойчивостта на вниманието и насърчаване на възпроизвеждането на демонстрирани действия от детето.

В контекста на развитийните каскади се разглежда коморбидността при атипичното развитие, както и прилагането на този подход за определяне насоката и съдържанието на някои от съвременните интервенционни програми.

3. Бекир, С.. Транзакционен анализ и професионално ориентиране. Първо, Проф. Марин Дринов - БАН, 2024, ISBN:978-619-245-426-5, 176, Реномирано международно издателство

Монографията е една от първите научни трудове у нас, в която достъпно, последователно и систематично са изложени основните идеи на транзакционния анализ с акцент върху приложението му в организационна среда. Представени са собствени изследвания на взаимовръзките на основни личностови променливи от транзакционния анализ (его състояния, житейски позиции, стил на работа и тип житейски сценарий) и променливи свързани с професионалното развитие и кариерния успех.

Получените резултати установяват взаимовръзки между личност, субективен кариерен успех и професионални избори, включително и при представители на уязвими групи, което ги прави практически приложими за решаване на значими социални проблеми, свързани основно с подпомагане на подрастващи в неравностойно социално положение при избора на професия и подпомагането им при изграждането на стратегия за личностно, образователно и професионално развитие.

4. Даниела Ангелова. Бракът по българските земи през XIX век (до 1878 г.). Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2024, ISBN:978-619-245-415-9 хартиено издание; 978-619-245-416-6 електронно издание, 192 Реномирано международно издателство

Това е второ допълнено издание на първото цялостно и задълбочено монографично изследване на брака и брачните модели по българските земи през XIX в. Разглежданите

проблеми не са разработвани в българската историческа наука до този момент. С проучването се поставят основите за изграждане на цялостна картина за същността и спецификата на съществуващите по нашите земи брачни модели и за мястото им сред тези характерни за населението на Европа.

5. ***Мучинов, В.. Урбанизацията в българските земи под османска власт през XIX век (до 1878 г.). Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2024, ISBN:978-619-245-420-3 (хартиено издание); 978-619-245-421-0 (електронно издание), 352 Реномирано международно издателство***

Монографията представлява първото цялостно и детайлно изследване за развитието на урбанизацията в българските земи под османска власт през периода от началото на XIX в. до Освобождението на България през 1878 г. Проучването е осъществено на базата на обработката и анализа на извори от османотурски, български, гръцки, руски, западноевропейски и пр. произход, част от които се въвеждат за пръв път в научно обръщение.

Изследването доказва, че за съвременната територия на България урбанизацията е процес, който започва да се осъществява още преди Освобождението под влиянието на комплекс от фактори от политико-административно, обществено-икономическо, демографско и пр. естество. Това позволява да се коригира наложената в българската наука теза, че по отношение на България урбанизацията е процес, характерен за следосвобожденската епоха и най-вече за периода след Втората световна война.

6. ***Росица Рачева. Проблемна употреба на психоактивни вещества в юношеска възраст. Специфики на личностния профил.. Издателство на БАН "Проф.Марин Дринов", 2024, ISBN:978-619-245-451-7, 167 Реномирано международно издателство Линк***

Монографията разглежда проблем с изключителна обществена значимост - разстройствата, свързани с употребата на алкохол и наркотици. Разработен е модел за обобщение на най-често срещаните личностни характеристики при зависими, който се базира на прототип за описание на дисфункциите в сферата на психопатологията. Изведени са две големи групи личностни характеристики – екстернализирани (импулсивност, агресивност, антисоциало поведение, търсене на усещания и склонност към поемане на риск) и интернализирани (емоционална нестабилност, ниска самооценка, тревожност и депресивност). Конструирани са скали за тяхната оценка и са изведени връзките им със

специфики на употребата на психоактивни вещества (вид на веществото, ранно начало на употреба, наличие на проблемна употреба в семейството). Скалите могат да бъдат използвани при оценка на личностния профил на различни клинични популации. Тяхното приложение в сферата на превенцията, може да даде насоки за ранни интервенции, а приложението им в процеса на лечение и рехабилитация може да даде насоки за прецизиране на индивидуалния план за грижа. Монографията е първата по рода си научна разработка в България, насочена към личностния профил на зависимите към алкохол и наркотици, която включва авторска методика за оценка на личността с широко приложение в клиничната практика.

7. ***Еля Цанева, Мила Маева, Албена Накова, Илина Начева, Йелис Еролова, Стамен Кънев. Предизвикателството COVID–19: Локални нагласи и реакции. АИ "Проф. Марин Дринов", 2024, ISBN:ISBN 978-619-245-502-6 (мека подвързия) ISBN 978-619-245-503-3 (pdf), 207 С национално значение, утвърдени от НС на звеното и СИД към УС-БАН***

Колективната монография с участието на гл. ас. Илина Начева представя социалните и психо-социални ефекти на пандемичната обстановка в България. Въз основа на анализи на резултатите от анкетни проучвания сред различни групи от населението.

Информация за научните списания, издавани от ИИНЧ:

ИИНЧ издава три научни рецензирани списания - сп. Psychological Research (in the Balkans) на департамент Психология, с гл. редактор проф. дн Антоанета Христова, сп. „Население" на департамент Демография с гл. редактор проф. д-р Кремена Борисова-Маринова и научната поредица „СБОРНИК ДОКЛАДИ на Националната школа за докторанти и млади изследователи в социалните науки" с главен редактор проф. д-р Катя Стойчева.

Академичните списания са свързани с основните направления на научната дейност в Института. В тях се публикуват статии и студии на учените от двата департамента, изследвания на колеги от България и чужбина и статии на докторанти и млади изследователи от различни научни институции в България.

Psychological Research (in the Balkans) е електронно издание на английски език, което използва софтуерно приложение за управление на цялото подаване на авторски ръкописи, на редакционния работен процес и публикуването. Печатният вариант от 2024 г. е с тираж от 50 броя и нов формат – приравнен на А4. То е рецензирано списание с отворен достъп (ОА), което публикува висококачествени статии, които разглеждат проблеми, предизвикващи научната

психологическа общност. Научното издание е лицензирано в Creative Commons Attribution 4.0 (CCBY). Всяка статия в изданието притежава Идентификатор за цифров обекти (Digital Object Identifier – DOI).

През 2024 г. сп. Psychological Research (in the Balkans) издаде 2 броя книжки от Том 27 на изданието с общ обем от 160 стр. Отпечатаните статии са 12 на брой. От публикувалите общо 29 автори – 6 са от ИИНЧ, 7 от МУ-София, 3-НБУ, 1-СУ, 1-ВТУ и 1 от ПУ. От чужбина (Косово) е 1 автор. Книжките за 2024 г. бяха отпечатани, благодарение на финансирането от спечеления в края на 2023 г. Конкурс „Българска научна периодика – 2024“. В края на 2024 г. списанието отново спечели Конкурс „Българска научна периодика – 2025“ към ФНИ в размер на 7000 лв., което ще подкрепи финансирането на 2 броя от списанието през 2025 г. Изданието вече е включено в CEEOL със свободен достъп. Поради промененото име на списанието, което доведе и до новите ISSN номера, през 2025 г. по зададените критерии, то отново трябва да кандидатства към всички БД за индексиране.

И през 2024 г. **сп. „Население“** продължи да следва мисията и целите си. Освен като печатно издание списанието вече разполага с електронно издание на български и английски език, което използва софтуерно приложение за управление на цялото подаване на авторски ръкописи, на редакционния работен процес и публикуването и също е с отворен достъп. Научното издание вече е лицензирано в Creative Commons Attribution 4.0 (CCBY) и всяка статия в изданието притежава Идентификатор за цифров обекти (Digital Object Identifier – DOI).

През изминалата 2024 г. бяха отпечатани две редовни книжки от Том 42 на изданието с общ обем от 200 стр. В книжка 1 бяха отпечатани 2 оригинални статии на български език и два преводни материала на Жерар-Франсоа Дюмон. Книжка 2 съдържа 3 оригинални статии и 2 преводни материала на Маркантонио Калтабиано и Жерар-Франсоа Дюмон. Издаването на двете книжки през 2024 г. стана възможно благодарение на спечеления в края на 2023 г. Конкурс „Българска научна периодика – 2024“. Сп. „Население“ е включено в CEEOL.

През 2024 г. беше проведена **XV Национална школа за докторанти и млади изследователи в социалните науки** под заглавието „Фундаментални и приложни изследвания и иновации: потенциал на социалните науки за решаване на актуални социални проблеми“. **Сборникът доклади на Националната школа за докторанти и млади изследователи в социалните науки** е рецензирано електронно академично издание със свободен достъп с ISSN (online) 2683 0868, включено в Националния референтен списък на съвременни български научни издания с научно рецензиране (ID № 3900). Новият, пети том

на Сборника предлага широк кръг от теми и разнообразни подходи към сложните индивидуални и социални феномени, върху които авторите работят. Рецензираните и приети за печат доклади са общо 20 и са обединени в четири глави. Те представят емпирични изследвания и теоретични анализи на различни измерения на личността, индивидуалното развитие и социалните процеси. През 2025 г. Сборникът с доклади също ще участва за финансиране към ФНИ в Конкурса „Българска научна периодика“.

Информация за дейността на библиотеката при ИИНЧ:

Библиотеката работи в съответствие с научната и образователна политика и стратегия на ИИНЧ при БАН, като водещи принципи са профилиране, координация, сътрудничество с други библиотеки в системата на БАН, с цел достигане на оптимално съответствие със задачите на института и задоволяване на променящите се читателски и информационни потребности.

През 2024 г. фондът на библиотеката достигна общо 6975 тома (Библиотека по „Демография“ – 4371 т.; Библиотека по „Психология“ – 2604 т.).

По вид: книги – 3721 т.; периодични издания: списания и поредици – 3209 т., поредици на електронен носител – 45 т. По език: на български език – 3125 т.; на чужди езици – 3850 т.

През 2024 г. са постъпили 178 библиотечни документа на стойност – 11 516.22 лв., от които като книгообмен чрез съдействието на ЦБ на БАН – 78 т. на стойност – 9900.23 лв. През годината е направена инвентаризация на двете библиотеки – (10% от библиотечния фонд по репрезентативен метод). Резултатите са отразени в съответните протоколи от 31.10.2024 г.

Ползваните библиотечни документи са общо 1711. Библиографска информация – общо 46. Продължава работата по ретроконверсията на библиотечния фонд.

9. ИНФОРМАЦИЯ ЗА НАУЧНИЯ СЪВЕТ НА ЗВЕНОТО

Информацията за Научния съвет на ИИНЧ е представена в Приложение 3.

10. КОПИЕ ОТ ПРАВИЛНИКА ЗА РАБОТА В ЗВЕНОТО

Правилник за устройството, вътрешния трудов ред и дейността на Института за изследване на населението и човека, приет от Общото събрание на учените на 21.07.2022 г. и актуализиран на 11.07.2024г., е качен и достъпен на сайта на Института: https://iphs.eu/wp-content/uploads/2024/10/Pravilnik_IPHS_2024_NOV.pdf

11. СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ В ОТЧЕТА И ПРИЛОЖЕНИЯТА КЪМ НЕГО СЪКРАЩЕНИЯ

БАН – Българска академия на науките

ВУ – Висше училище

ИИНЧ – Институт за изследване на населението и човека

МОН – Министерство на образованието и науката

НПО – Неправителствена организация

ОС на БАН – Общо събрание на Българската академия на науките

СЦ – Специфична цел

ФНИ – Фонд „Научни изследвания“

ЦО при БАН - Центъра за обучение при Българска академия на науките

CEEOL – Central and Eastern European Online Library

WoS – Web of Science

ИЗВОДИ:

Представеният отчетен доклад за дейността на ИИНЧ през 2024 г. позволява да се направят следните изводи:

1. През отчетния период ИИНЧ успешно изпълнява своята мисия и научни приоритети. Учените работят по стойностни научни и научно-приложни проекти в областта на демографското и личностно развитие, които допринасят за разработването и прилагането на политики от публичните институции в България.

2. Научните приоритети на ИИНЧ са съобразени с визията на Националната стратегия за развитие на научните изследвания в Република България 2017–2030. Дейностите на ръководството и на учените съдействат за постигането на общата цел на Стратегията и на 5 от специфичните ѝ цели. Това се случва, въпреки множеството предизвикателства, с които се сблъсква Института, като недостатъчен интерес към научните области сред младите хора и трудностите по привличането им за научна кариера в областта на демографията. Остава необходимо по-активното включване на докторанти в проекти на Института, като по този въпрос вече са предприети стъпки.

3. Въпреки високата приложимост на изследванията за практиката и политиките, експертизите в помощ на институции са намалели като брой. Това се дължи от една страна на неясната и бързо променяща се среда на управление и честа смяна на правителства. От друга страна, на въздействието на изискванията свързани с постигането на определени наукометрични показатели, което отчитаме като положителен знак за изследванията.

4. По отношение на публикационната активност на учените от ИИНЧ през 2024 г. има видим положителен напредък към повишаване на качеството при запазване на общото количество на публикациите. Остава необходимостта от увеличаване на средствата за допълнително материално стимулиране по Компонент 2, за да бъдат стимулирани учените да постигат по-високи наукометрични показатели.

5. Регистрираме силно положително развитие в посока увеличаване на международното сътрудничество в различни направления. Освен съвместните статии в международни колективи и организирането на съвместни събития, това се дължи на включването в мрежи по програма COST. Освен това силно е разширено кандидатстването на Института по международни проекти, както и печеленето на проекти. Създаването на проектна група към Института може да се отчете като добра практика. Тенденцията би била още по-отчетлива, ако се включват повече колеги при избора на конкурси и при кандидатстването по тях.

София,
22.01.2025 г.

Научен секретар:
доц. д-р Стоянка Черкезова